

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-80>

УДК 379.8. 2-18

Зацепіна Н.О.

Національний університет «Запорізька політехніка»

РЕЛІГІЙНИЙ ДОСВІД ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. Досліджено теоретичні питання процесу формування релігійного досвіду людини, як феномену особистої та суспільної свідомості. Об'єктом філософського аналізу стає сам релігійний досвід й притаманні йому презентації релігійних предметів людській свідомості, а також ціла панорама релігійних актів, в яких людина вибудовує свій зв'язок зі світом релігійних об'єктів. Паломництво розглядається як певний акт сприйняття, який дозволяє на справжній, безпосередній контакт з об'єктом «в оригіналі», як само-присутній, само-даний та піддається феноменологічному аналізу як окремий релігійний акт, під час якого формується певний релігійний досвід людини. Також проаналізовано нерівномірність та нерівнозначність поширення культурно-релігійних систем й цінностей по різних територіях, що впливає на нерівномірне формування потоків паломництва по всьому світу.

Ключові слова: релігійний досвід, релігійний акт, релігійний феномен, паломництво, релігійний туризм, етнокультурні традиції, релігійна свідомість.

Zatsepina Nataly

National University «Zaporizhia Polytechnic»

RELIGIOUS EXPERIENCE AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF RELIGIOUS TOURISM

Summary. Theoretical questions of the process of forming the religious experience of man as a phenomenon of personal and social consciousness are investigated. The object of philosophical analysis is the religious experience itself and the inherent presentations of religious objects to human consciousness, as well as the whole panorama of religious acts in which a person builds his connection with the world of religious objects. Pilgrimage is seen as a certain act of perception, allowing for genuine, direct contact with the object «in the original», as self-present, self-given, and subjected to phenomenological analysis as a separate religious act, during which a certain religious experience of a person is formed. It also analyzes the uneven and uneven distribution of cultural and religious systems and values across different territories, which affects the uneven formation of pilgrimage flows around the world. It is determined that the formation of streams of religious pilgrimage, which is not only a phenomenon inherent in world religions, but also one of the most important socio-cultural factors of modern times, is influenced by many different factors. Despite the peculiarities and significant differences that exist in the organization and realization of pilgrimages in world religions, it is possible to distinguish clearly expressed and hidden common typical features of this socio-cultural phenomenon. One such feature is that religious pilgrimage at all stages of its preparation and implementation relies on ritual practices and socio-cultural traditions that absorb the religious experience of different peoples. The main common feature of pilgrimage in world religions is the obligatory participation of pilgrims in sacred rituals in holy places, that is, the direct religious experience of the individual. It is also an essential common feature that without a mandatory ritual in a holy place, pilgrimage in the eyes of believers of different religions is not accomplished. The act of religious tourism is recognized as an activity aimed at organizing tourist visits to places related to the religious, historical, cultural and natural heritage of mankind in the world, during which people are contacted not only with different religions but also with different religious sites, historical, cultural and artistic values in the places visited, which gives them the opportunity to acquire new knowledge, to re-evaluate the surrounding reality, ie to form a personal religious experience. But the unequal and unequal distribution of cultural and religious systems and values between different regions must be taken into account, so pilgrimage flows are sent unevenly around the world.

Keywords: religious experience, religious act, religious phenomenon, pilgrimage, religious tourism, ethno-cultural traditions, religious consciousness.

Постановка проблеми. Суспільство постає перед нами завжди у багатстві своїх різноманітних явищ. Одні з них є матеріальні, інші духовні, чинниками різноманітності яких є, зокрема, різні форми суспільної свідомості, такі як економічні, політичні, правові, моральні, мистецькі та інші явища, і, відповідно, їх процеси. Явища, при яких релігійний світогляд проявляється в різних формах і визначає різні прояви особистості, можна назвати релігійними, відповідно їх зміни – релігійними процесами, а безпосередню участь особистості у цих процесах

можна назвати її релігійним досвідом. Одним із процесів формування та факторів зміни релігійного світогляду та прояву особистості протягом життя стає релігійний туризм (паломництво).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема паломництва завжди привертала увагу культурологів, філософів, географів, богословів, релігієзнавців, мистецтвознавців і антропологів, серед них: В.М. Воробйов, С.В. Гнучова, В.М. Жівов, Д.Н. Замятін, Л.А. Любіна, Е.А. Калужнікова, Г.М. Керімов, О.В. Кириченко, архієпископ Марк (Головков), І.В. Моклецова, А.Е. Мусін, А.С. Пана-

рін, А.А. Пескова, М.Б. Піотровський, Х.В. Поплавська, Г.В. Попов, Ю.А. П'ятницький, В.Н. Расторгуев, А.В. Риндіна, В.Н. Топоров, Т.Б. Щепанская, Е.М. Юхименко. Питання паломництва і релігійного туризму в останні роки розглядали вчені, які займаються комплексними науковими дослідженнями в туристській сфері, серед них: Г.В. Антюфеев, Ю.К. Байназаров, М.Б. Биржаков, І.В. Брандт, С.Ю. Житеньов, П.І. Караневський, М.С. Кірова, В.С. Новиков, Ю.С. Путрик, С.І. Реснянская, Т.Т. Христов. Але ж сутнісні аспекти формування релігійного досвіду в процесі релігійного туризму не були достатньо вивчені.

Саме тому головною метою цієї роботи є вивчення феноменологічних аспектів формування релігійного досвіду людини під час здійснення релігійного акту, яким є релігійний туризм (паломництво).

Виклад основного матеріалу дослідження. Обговорення релігійного досвіду є дуже складним питанням. Різні дослідники визначають це явище по-різному: і як відчуття присутності Бога, і як переживання прямого зв'язку з чимось святим, таємницею, чимось «не від світу цього». Таким чином, можна стверджувати, що у релігійному досвіді ставлення людини до релігійної реальності відбувається не через міркування, дедукцію чи «голе мислення», а у формі чуттєвого пізнання: «сприйняття», «споглядання», «бачення» та інших подібних дій, які також можуть призвести й до відмови від «таємниці Бога», тому що ніхто й ніколи не бачив Бога. А також з тієї ж причини до думки по те, що релігійний досвід неможливий, а між людиною і Богом завжди стоїть ідея та концепція Бога, а сам Бог ніколи не предстане людині в своїй живій реальності. Іншими словами, Бог завжди дається людині як «відсутній», але є також твердження, що існують ще й форми «присутності», «таємниці в житті людини», коли людина може перебувати в живих та безпосередніх стосунках з самою даністю Бога, а не з його заміником у формі ідеї чи кінцевого образу. Таким чином можна стверджувати, що релігійний туризм (паломництво) є релігійним актом, під час якого через доторкання людини до релігійної реальності у формі чуттєвого пізнання, формується релігійний досвід людини.

Історія філософії знає багато прикладів розуміння релігійного досвіду людини, починаючи від визнання його різних форм, звуження його до чисто містичного виду і навіть до скептицизму, а то і повного заперечення його існування та правомірності. Ось чому пропонуємо розглянути проблему релігійного досвіду з феноменологічної точки зору, відмовившись вибирати будь-яку спекулятивну теорію як вихідну точку, не погоджуючись з позитивістським поглядом, за яким сприймається як доведене те, що людський досвід є синтезом чуттєвого пізнання, та все те, що знаходиться поза ним – від лукавого. При такому підході релігія автоматично стає чимось по суті ненормальним і неаутентичним, вимагаючи психологічного та соціологічного пояснення, а не філософської рефлексії. Неминуче будь-які релігійні вчинки людини, як і різні відхилення від психічної норми, зводяться до сукупності психологічних явищ та переживань, які стають об'єктом емпіричної описової чи експеримен-

тальної психології. Слідом за Максом Шелером пропонуємо дотримуватися філософської теорії релігійних актів, за якою релігійні вчинки людини розглядаються як форма релігійної ноетики, а не психології. Таким чином, феноменологія відмовляється накладати на реальність будь-які штучні схеми та пропонує нам розглянути все багатство досвіду, яке нам пропонує життя. Згідно з цим розумінням, як висловився відомий історик феноменологічного руху Герберт Шпігельберг, існує усвідомлення того, що справжнє прагнення до знань вимагає широти душі більш, ніж економії та спрощення; поваги до дійсності, ніж бажання підпорядкувати її; «щітки Гусерля, а не леза Оккама» [3, с. 64].

Якщо не брати до уваги прагнення богословів різних релігійних течій довести неможливість змін та наполегливе, навіть якимось богонадійне натхнення їх конфесійного вчення та поклоніння, на їх пошук незмінного критерію правдивості елементів всього релігійного комплексу в їх первісних формах, все ж трансформація релігійних систем (особливо світових релігій) не може бути запереченим явищем. Навіть ортодоксальність православ'я, яку церков прагне будь-яким чином підтримувати, руйнується, стикаючись з національною традицією різних народів, і ця тенденція поширюється по всьому світу. Таким чином виникають певні національні православні системи, зокрема й українська. Як би християнство не прагнуло зберегти свій первісний вигляд, як на своїх початкових етапах існування, уся його історія, починаючи з першого століття, характеризується появою різних течій, «розколу», «ересі», спростуванням та організаційною ізоляцією цілих напрямків, які були незадоволені або домінуючою її функцією в суспільстві, або якимись нововведеннями в його розвитку, або суб'єктивними чинниками інституційних проявів певної конфесії тощо.

Тому, вивчаючи феномен набуття людиною релігійного досвіду загалом, і особливо його конфесійних змін, важливо дотримуватися історичного принципу, ретельно аналізувати внутрішні зміни світових релігійних систем, які в кінцевому підсумку визначають їх відносну стійкість. Релігія – це дуже складне явище за своєю структурою та функціональністю, тому кожен елемент, який входить до її складу, кожен прояв її функціонування має релігійне забарвлення, виражаючи в тій чи іншій формі притаманну їй носію віру в надприродне та сприйняття його життя та всіх сфер суспільного життя як надприродносанкціонованих явищ.

Дійсно, вивчення стану в минулому чи розвитку в майбутнього певного релігійного питання не може відбутися без використання сучасних знань про релігійний досвід щодо цього питання. Збір матеріалів про певну релігійну подію чи явище в минулому не зупиняється на її описі, а передбачає вивчення природи та ступеню її впливу на наступні етапи розвитку цього релігійного явища чи події аж до сучасного її стану. Оскільки в дійсності науковець займається вивченням насамперед сучасного стану релігійного явища, то незаперечно, що для того йому необхідно вивчення минулих стадій розвитку цього релігійного процесу. Починається таке вивчення

з сучасного стану релігійних об'єктів, від вивчення його попередніх етапів існування до наслідків процесу та причин таких наслідків. Стан сучасної релігії, яка розглядається з історичної точки зору, визначається як певний етап розвитку, а результат такого аналізу дозволяє визначити, де і як відбувся історичний розвиток певних релігійних форм та явищ, окремих елементів релігійної системи та всього релігійного комплексу, де і на яку перспективу вона спрямована. Часто знання про сучасний стан будь-якої релігії значно уточнюються отриманими знаннями про її стан в минулому та очікуваному майбутньому.

Важко оцінити на майбутнє релігійні процеси через повільне розгортання та велику різноманітність конфесій у функціонуванні релігійного досвіду. Ще складніше передбачити зміни духовного світу в ритуальних системах носіїв тієї чи іншої релігії. Зміни в інституціональному елементі релігійного комплексу, відносинах між різними конфесіями, релігією набагато простіше зв'язати з різними сферами (особливо національними) та різними питаннями суспільного життя (особливо державними та громадськими організаціями), іншими формами суспільної обізнаності. Піддаються передбаченню також й функціональна природа релігії, процеси конфесійної міграції та відносна незалежність релігій від певних регіонів існування, форми та характер відносин між державою та релігійними громадами, різних конфесій між собою та інші. Також зменшується важливість релігійних практик, релігійного життя, аскетизму, але зростає значимість соціального служіння, а також важливості благодійності релігійних організацій. Збільшується можливість вільного вибору віруючих, як за змістом віроповчальних систем, так і за правилами та обрядами, існує відносний контрольованість за церковним авторитетом, особиста (а не опосередкована священнослужителями, різними святими чи храмами), відповідальність перед Богом, більша толерантність до інших вірувань. Питання релігійного вибору все більше стає індивідуальним, незалежним від її минулої приналежності до якоїсь батьківської конфесійної і етнокультурної традиції. Відбувається поширення плюралізму та навіть певний еkleктизм релігійних вірувань не лише на рівні різних суспільств, а й на рівні індивідуальної свідомості віруючих. Будь-яка з нинішніх світових релігій знаходить своїх послідовників навіть там, де вона ніколи раніше не була, і в той же час втрачає свої позиції в материнській суспільній системі, де раніше вона була домінантною.

Саме завдяки такому дослідженню можна переконатись, що людина не стає *homo religiosus*, а вже є такою, закінчуючи феноменологічним аналізом окремих релігійних актів, таких як паломництво, та їх об'єктів у їх структурі та конкретних способах бачення та розуміння.

Відтак об'єктом філософського вивчення стає сам релігійний досвід й природні способи розуміння та уявлення про релігійні об'єкти у свідомості людини, які відносяться до нього, а також цілий спектр релігійних дій, під час яких відбувається зв'язок зі світом релігійних об'єктів, однією із яких є паломництво, як різновид релігійного туризму. Тому можна стверджувати, що

ставлення, сформовані в релігійному відношенні людини до світу та спроби прояснити їх, починається з визнання того, що ці ставлення та прояви у релігійному світогляді мають певне право на об'єктивність, надійність та способи перевірки своїх висновків, свій пізнавальний метод, у тому числі й паломницький. Будь-яка дофілософська установка, в тому числі релігійна, спрямована на об'єкти у дійсності, включаючи об'єкти релігійного туризму, аж до повного «розчинення» уваги в них, не має ресурсів для роздумів, які б дали можливість зрозуміти її генезис через зустріч свідомості людини зі світом релігії. Тому перед феноменологічним вивченням релігійного досвіду як чинника розвитку релігійного туризму стоїть завдання провести масштабне дослідження релігійної свідомості, починаючи з відображення її природи. Завдяки такому дослідженню можна переконатись, що людина не стає *homo religiosus*, а вже є такою, закінчуючи феноменологічним аналізом окремих релігійних актів, таких як паломництво, та їх об'єктів у їх структурі та конкретних способах бачення та розуміння.

Основним об'єктом вивчення даного дослідження є релігійний досвід, отриманий в процесі релігійного туризму разом з особливими способами презентації релігійної предметності, які є характерними для нього. Зрозуміло, що це не вичерпує повноти аналізу складної когнітивної релігійної ситуації, як динамічного та взаємозалежного синтезу змісту релігійного об'єкта, способів, яким він надається релігійній свідомості, та актів, у яких цей зміст стає об'єктом релігійного акту. Інші аспекти людського релігійного досвіду також заслуговують на увагу дослідників і часто стають предметом зацікавлення провідних філософів XIX–XX ст.

Основна мета цього дослідження – вивчення релігійного досвіду, набутого у процесі релігійного туризму, з його особливими способами презентації релігійної предметності, які є характерними для нього. Звичайно, цим не вичерпується повнота аналізу складної когнітивної релігійної ситуації, динамічного та взаємопов'язаного синтезу змісту релігійного об'єкта, способів, яким релігійний зміст презентується у свідомості людини, та повноти актів, в яких цей зміст стає об'єктом релігійної дії. Інші аспекти людського релігійного досвіду також заслуговують на увагу дослідників і часто привертають увагу провідних філософів XIX–XX ст.

Слід зазначити, що деякі європейські мислителі намагалися визначити природу релігійного досвіду як «почуття залежності» чи «досвід спілкування з таємницею» чи «почуття безпеки». Тим часом багато людей ставлять часткову або повну відсутність релігійного досвіду у перелік факторів, які впливають на виникнення релігійних криз у їхньому житті. Наприклад, «мовчання Бога», «духовна пустеля», «забутий Богом світ», «смерть Божа» стали загальними способами визначення релігійної ситуації в сучасній європейській цивілізації, розглядається як особливий стан відкидання Бога та релігійної безпритульності сучасників. Важко уявити релігійне життя людини, яка шукає Бога, але не очікує моменту, коли снування Бога стане зрозумілим, відчутним і незаперечним. Однак зустріч з Богом, який

може перетворити все життя людини, не може бути простим переосмисленням вже існуючого змісту свідомості, отриманого світськими способами власного досвіду людини. Тому релігійний туризм часто стає такою дією у релігійному досвіді людини, яка надає можливість відчувати зустріч людської свідомості з Богом.

У цьому контексті буде доречним визначати релігійно-пізнавальний контакт людини і Бога як поняття релігійного «досвіду», яке у феноменологічному словнику збігається з поняттям «сприйняття». Тому більша увага буде приділятися тим особливостям сприйняття у широкому сенсі цього терміну, які відрізняють його від інших форм пізнавального контакту з навколишньою дійсністю. Йдеться про присутність об'єкта сприйняття та про більш-менш інтуїтивну природу цього пізнавального досвіду. Саме ці особливості мають діагностичну цінність відділення сприйняття релігійних об'єктів від інших форм усвідомлення чогось іншого. Тому першою ознакою сприйняття є особиста присутність предмета в нашому навмисному відношенні до нього. Саме під час здійснення паломницького акту сприйняття дозволяє на справжній, безпосередній контакт із предметом, який виявляється в ньому, так би мовити, «в оригінал» як самоприсутність, самоданість. Під час акту паломництва у сприйнятті людина стикається з релігійною темою віч-на-віч. Цим пояснюється унікальна близькість і пряме спілкування, що може бути досягнуто шляхом безпосереднього сприйняття релігійного об'єкта. З особливою силою ця специфічність виділяється на фоні інших актів, за допомогою яких людина буде свій теоретичний контакт з навколишніми предметами.

Таким чином, акт релігійного туризму – це діяльність, спрямована на організацію відвідування туристами місць, пов'язаних з релігійною, іс-

торичною, культурною та природною спадщиною людства у світі. Під час паломництва відбувається контакт населення не лише з різними релігіями, але й різними релігійними пам'ятками, історичними, культурними та мистецькими цінностями у відвідуваних місцях, що надає їм можливість здобути нові знання, переоцінити навколишню реальність, тобто сформувати особистий релігійний досвід. Однак слід враховувати нерівномірний та нерівнозначний розподіл культурних та релігійних систем та цінностей між різними регіонами, тому паломницькі потоки спрямовуються нерівномірно по всьому світу.

Відповідно, визначення Європи як континенту загальної християнської культури відповідно до католицької ініціативи не сприймається однаково православними та протестантами, оскільки християнську Європу формували не лише католицький Рим, а й Візантія. Протестантська реформація та католицька контрреформація також дали поштовх для її подальшого розвитку. Зрештою, західне та східне християнство ототожнювало себе з різними суспільно-політичними та культурно-релігійними системами та цінностями. Виходячи з цього історичного контексту, католицьке визначення «загальних християнських коренів Європи від Атлантики до Уралу» не стало вирішальною домінантою у православно-католицькому діалозі. Саме тому й визначення Європи як християнської спільноти творцями Об'єднаної Європи не було належним чином затверджено, і тому це визначення було вилучене з проекту Конституції. Європа і в конфесійному розмежуванні територіальних релігійних систем, які охоплюють великі території континенту, утворюючи континентальні релігійні поля, різні [2]. Конфесійно-географічний склад європейських регіонів виглядає наступним чином (див. табл. 1).

Таблиця 1

Конфесійна структура населення Європи

Макрорегіони	Конфесійна структура населення
Північний макрорегіон	Значна перевага протестантів (лютеран, англікан, пресвітеріан). У більшості країн протестантські церкви мають державний статус (Великобританія, Данія, Ірландія, Норвегія, Фінляндія). Православні церкви становлять важливу релігійну меншину в країнах Балтії (Латвія, Естонія).
Західний макрорегіон	Переважають латино-католики, знаходяться найважливіші центри та вузли для активізації релігійного життя, у тому числі й світовий центр католицизму – Ватикан (Франція, Австрія, Бельгія, Ірландія, Італія, Іспанія, Люксембург, Португалія), а протестантів і православних невелика кількість, до нехристиянських релігій належать іудаїзм та іслам.
Середній Європейський макрорегіон	Співвідношення приблизно рівних за чисельністю спільнот католиків і протестантів (Нідерланди, Німеччина, Швейцарія).
Центральному макрорегіон	Найбільшим впливом користується Римокатолицька Церква (Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Хорватія). Релігійними меншинами є лютерани, реформати, православні, греко-католики.
Південно-Східний макрорегіон	Перевага православних (Румунія, Молдова, Болгарія, Греція, Сербія, Чорногорія, Македонія, Боснія й Герцеговина, Албанія). Найбільшими релігійними меншинами є мусульмани і католики. Ісламу дотримується більшість етнічних албанців, турків та ісламізовані слов'яни. Вплив протестантських церков незначний. У Румунії та Молдові є значні спільноти російських старообрядців.
Східний макрорегіон	Входять три східнослов'янські країни (Білорусь, Україна, Росія), домінуючим релігійним напрямом в яких є православ'я. Також історичними релігійними спільнотами є католики (латинського та візантійсько-українського обрядів, які відносяться до Римо-Католицької та Греко-Католицької Церкви). Релігійними меншинами в Росії є мусульмани та буддисти-ламаїсти. Також проводять активну місіонерсько-проповідницьку діяльність протестантські спільноти, які заповнюють духовний вакуум після занепаду державного атеїзму з розпадом Радянського Союзу. У цьому відношенні найбільш істотні конфесійні трансформації відбуваються в Україні.

Конфесійно-географічні регіони України розвивалися за останні 500 років в умовах відсутності державності країни, територіального та релігійного розширення західних та східних сусідів, тривалого перебування різних регіонів України під владою імперій – Російської та Австро-Угорщини, втручання в її релігійні справи Московського патріархату і Римської курії. Найдраматичнішим з усіх в Україні був період 70-річного тоталітарного режиму. Фактично тиск на Україну впродовж століть здійснювався з єдиною метою територіального розчленування, національної та релігійної асиміляції. Наприклад, на західних землях України було створено виразно конфесійну межу як залишок релігійної диференціації, вираженої в принципі *cuius region eius religio*, в середньовічній Європі. Галичина та Волинь, як за часів австрійського, російського, польського правління, навіть під час німецької окупації, були розділені конфесій-

ною «сокальською границею», яка фактично була кордоном двох світів – католицького та православного. Конфесійний рубіж проходив, з одного боку, по лінії Збараж-Броди-Радехів-Сокаль-Рава-Руська-Любачів (тут проживало від 51% до 69% греко-католиків і 0,2%-0,6% православних), а, з другого боку, – Горохів-Володимир-Томашів-Білограй (тут було від 18% до 80% православних і лише 0,1-1,7% католиків від загальної кількості населення). Цей конфесійний вододіл офіційно зберігався і в міжвоєнній Польщі (1918-1939 рр.), оскільки Греко-католицька Церква, згідно з конкордатом 1925 р. між Ватиканом і Польщею, була позбавлена права залишати «галицьку загомінку» та поширюватися на волинські терени «східних кресів». В незалежній Україні конфесійні кордони були скасовані. Таким чином, виходячи з характеру конфесійної структури населення, регіональних етнокультурних традицій, особливостей розвитку та розподілу певних релігійних

Таблиця 2

Релігійно-географічні регіони України

Регіони України	Адміністративно-географічний склад	Загальна характеристика конфесійного складу України
Волинський регіон	Волинська, Рівненська та північ Тернопільської області	Домінуючим є православ'я. Конфесійна структура визначається майже рівномірним поширенням парафій УПЦ Московського патріархату і УПЦ Київського патріархату. Міцні позиції в цьому регіоні посідають протестанти, серед яких значно переважають п'ятидесятники (зокрема в Рівненській області налічується понад чверть всіх п'ятидесятників України).
Галицький регіон	Львівська, Івано-Франківська та частина Тернопільської області	Греко-католицька Церква посідає домінуюче, але не безумовно монопольне становище в регіоні. На галицькій землі міцно закріпилося українське православ'я – УПЦ Київського Патріархату й УАПЦ. Діють парафії Московського Патріархату. Належне місце посідає латинський католицизм і польська національна меншина. Поліконфесійністю і багатонаціональністю відрізняється Закарпатський регіон. На маленьку область з населенням, що становить 2,45% загальноукраїнського, припадає 8,3% парафій УПЦ Московського Патріархату 7,4% – УГКЦ, 11,5% – Римо Католицької Церкви. В області розгалужена мережа чисельних протестантських конфесій – реформатів, баптистів, адвентистів, інших релігійних об'єднань. Релігійна організація Свідків Єгови своєю чисельністю в Закарпатті найбільша в Україні. Майже відсутні парафії УАПЦ та УПЦ Київського Патріархату.
Подільсько-Буковинський регіон	Хмельницька, Вінницька та Чернівецька області	Переважають православних (УПЦ Московського Патріархату і УПЦ Київського Патріархату), а також міцними позиціями старообрядництва та католицизму латинського обряду. В регіоні активно діють протестантські громади п'ятидесятників, адвентистів, баптистів, а також свідків Єгови.
Центральний регіон	Київська, Житомирська, Чернігівська та Кіровоградська області	Переважає православ'я з певною перевагою парафій УПЦ Московського патріархату над парафіями УПЦ Київського патріархату. Міцні позиції займає Римо-Католицька Церква в Київській і Житомирській областях, яка нарощує темпи будівництва костелів. Поширений вплив протестантських об'єднань: в першу чергу баптистів, а після них відповідно – п'ятидесятників і адвентистів. В регіоні активно діють Свідки Єгови, постійно розширюючи мережу своїх громад.
Південно-Східний регіон	Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька та Луганська області	Домінує УПЦ Московського Патріархату. У цьому регіоні за роки незалежності України поступово створювався новий конфесійний ландшафт з розростанням мережі пізньопротестантських конфесій і входженням на терени регіону римокатолицизму з активною розбудовою інституціональної структури, пристосованої до національної, культурної, ментальної особливості населення. У регіоні надто слабкий вплив УПЦ Київського Патріархату і УГКЦ.
Південний регіон	Одеська, Херсонська, Миколаївська області (умовно республіка Крим)	Переважають інституціональної структури УПЦ Московського Патріархату, зосередження найбільшої кількості мусульманських громад, залишків старообрядництва та лютеранських етноконфесійних спільнот. Динамічно зростають пізньопротестантські громади, активізує свою діяльність Римо-Католицька Церква з надто мінімальними темпами поширення впливу УПЦ Київського Патріархату і УГКЦ.

напрямоків у різних регіонах, Україну, на думку експертів з географії релігій, можна поділити на такі релігійно-географічні регіони (див. табл. 2).

Відтак, географічно-релігійна та конфесійна ситуація в Україні характеризується складністю, динамічністю та мозаїчністю. Вона відрізняється у всіх названих регіональних кордонах, що є показником загальносвітової закономірності. У сучасному глобалізованому світі кордони країн і кордони релігій не ідентичні, оскільки вони не лише не співпадають, а зміщуються то у бік їх уніфікації, то у бік стратифікації. У цілому ж всі релігії вийшли за межі своїх національних і державних кордонів їхнього зародження і становлення.

Висновки. Україна завжди була і залишатиметься поліконфесійною, а традиційна українська міжконфесійна толерантність і солідарне співжиття різних конфесій християнського напрямку та ісламу може слугувати взірцем для інших країн Європи, де все частіше відбуваються інциденти у зв'язку з мусульманським проникненням. Але проблемними на найближчу перспективу залишатимуться відносини між Православними Церквами в Україні. Міжправославна криза посилюватиметься, якщо зберігатиметься втручання у міжправославні й православно-католицькі відносини зарубіжних конфесійних центрів. Разом із тим конфесійна карта України зазнаватиме певних корекцій з причини католицької та протестантської активізації в регіонах, де конфесійний

ландшафт остаточно не сформований – на Сході й Півдні України. Захід і Центр України зі своїми конфесійними кордонами досяг найвищого рівня сформованості й на передбачуване майбутнє залишатиметься стабільним.

Таким чином, на формування потоків паломництва, яке є не лише явищем, властивим світовим релігіям, але також є одним з чинників формування релігійного досвіду людини, як найважливіший соціокультурний фактор сучасності, впливає безліч різних чинників. Незважаючи на особливості та суттєві відмінності, які існують в організації та здійсненні паломництва у світових релігіях, можна виділити чітко виражені та приховані загальні типові риси цього соціокультурного явища. Однією з таких особливостей є те, що релігійне паломництво на всіх етапах його підготовки та здійснення спирається на ритуальні практики та соціокультурні традиції, які поглинають релігійний досвід різних народів. Основна спільна риса паломництва у світових релігіях – обов'язкова участь паломників у священних ритуалах у святих місцях, тобто безпосередній релігійний акт, який впливає на формування релігійного досвіду особистості. Також важливою загальною ознакою є те, що без обов'язкового ритуалу у святому місці паломництво в очах віруючих різних релігій не здійснюється, не відбувається релігійного акту, тому й не формується релігійний досвід.

Список літератури:

1. Житенёв С.Ю. Паломничество как религиозное наследие (Часть 1). *Журнал Института Наследия*, 2015. Текст научной статьи по специальности «Философия, этика, религиоведение». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/palomничество-kak-religioznoe-nasledie-chast-1/viewer> (дата звернення: 08.01.2020).
2. Печерица Е.В., Шарафанова Е.Е. Паломнический туризм: сущностные аспекты. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 6. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=16486> (дата звернення: 02.01.2020).
3. Schleiermacher, Friedrich 1958. On religion: speeches to its cultured despisers. New York : Harper and Row, Publishers. 640 p.

References:

1. Zhitenev, S.Yu. Pilgrimage as a Religious Heritage (Part 1). *Journal of the Heritage Institute*, 2015. Text of a scientific article in the specialty «Philosophy, Ethics, Religious Studies». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/palomничество-kak-religious-inheritance-chast-1/viewer> (accessed: 08.01.2020).
2. Pecheritsa, E.V., & Sharafanova, E.E. (2014). Pilgomic tourism: essential aspects. *Modern problems of science and education*. № 6. URL: <http://science-education.com/article/view?id=16486> (accessed 02.01.2020).
3. Schleiermacher, Friedrich 1958. On religion: speeches to its cultured descriptors. New York: Harper and Row, Publishers. 640 p.